

Specijalne kolekcije kao izvori za izučavanje kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine

UDK 026:027.5 (497.6)
930.85 (497.6)

Sažetak:

Izlaganjem se želi ukazati na najdragocjenije izvore saznanja o ukupnoj kulturnoj prošlosti Bosne i Hercegovine, koji su u vidu originalnih dokumenata pohranjeni u zbirci specijalnih kolekcija Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine. Dat je presjek sadržaja ovih kolekcija prije požara i koliko je to moguće njihovo trenutno stanje u cilju rekonstrukcije i obezbjeđivanja budućnosti ovih kolekcija.

Mr. Amra
Rešidbegović

UVOD

Specijalne kolekcije su, na što ukazuje i sam naziv, specifična bibliotečka građa koju karakteriše muzejska i posebna vrijednost u sadržajnom, starosnom i umjetničkom smislu. Ove kolekcije su glavni nosioci nacionalne funkcije biblioteke, daju joj najveću vrijednost i po njima se svaka nacionalna biblioteka prepoznaje.

Prije razaranja koje je 25. avgusta 1992. godine zadesilo Nacionalnu i univerzitetsku biblioteku BiH, specijalne kolekcije su sadržavale građu od posebne vrijednosti u formi rukopisa i rariteta u najširem smislu. U ove kolekcije bili su uključeni i likovni, kartografski, muzički i drugi oblici zapisa. Sva građa ove vrste bila je razvrstana u slijedeće zbirke:

rukopisna zbirka
zbirka rariteta
kartografska zbirka
muzička i
grafička zbirka.

Osnovni zadatak Odjeljenja specijalnih zbirki bio je da ovaj vrijedni materijal čuva, obrađuje po savremenim međunarodnim pravilima i daje na korišćenje. Uz ove osnovne poslove, Odjeljenje je učestvovalo i u naučnoistraživačkom radu, projektima i izradi retrospektivne bibliografije BiH.

Zbirke rukopisa i rariteta u pravilu među specijalnim kolekcijama imaju najveću vrijednost koju im daju sadržaj, a nerijetko i forma, odnosno izgled publikacije kada se radi o luksuznim, svečanim i iluminiranim primjercima.

Specijalne kolekcije NUBBiH bile su veoma raznovrsne, kako po sadržaju, tako i po grafiji i jezicima na kojima su pisani, odnosno štampani. Osim latinicom i ćirilicom, bilježimo publikacije bosančicom, arabicom, glagoljicom i staroslavenskim pismom. U pogledu jezika, uz bosanski, hrvatski i srpski, imali smo tekstove na arapskom, turskom, perziskom, njemačkom, latinskom, italijanskom i drugim jezicima.

RUKOPISNA ZBIRKA

Iako ova zbirka u svakoj nacionalnoj biblioteci zauzima posebno mjesto, za nas je ona još važnija zbog prirode dokumenata koji su svjedočanstva burne bosanskohercegovačke kulturne prošlosti. Rukopis i rukopisna knjiga kao glavno sredstvo informiranja dominirali su kod nas sve do druge polovice XIX stoljeća.

**ZBIRKA
ORJENTALNIH
RUKOPISA**
sadržavala je oko
pet stotina kodeksa
pisanih na
arapskom, turskom
i perzijskom jeziku
koji su nastali
tokom XVII, XVIII
i XIX stoljeća,
pretežno iz oblasti
društvenih i
manjim dijelom
prirodnih nauka.

*

Ova zbirka imala je oko tri hiljade rukopisa koji su sadržajno bili grupisani u tri podzbirke: arhivsku, zbirku orjentalnih rukopisa i književno-historijsku zbirku.

ARHIVSKU zbirku činilo je nekoliko tematski zaokruženih arhivskih cjelina, u okviru koje posebno ističemo arhiv Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka i obimni arhiv dr Jovana Kršića. Ovdje su bili uključeni i arhivi „Napretka” i „Prosvjete”.

ZBIRKA ORJENTALNIH RUKOPISA sadržavala je oko pet stotina kodeksa pisanih na arapskom, turskom i perzijskom jeziku koji su nastali tokom XVII, XVIII i XIX stoljeća, pretežno iz oblasti društvenih i manjim dijelom prirodnih nauka. Unutar zbirke bilježimo niz posebno vrijednih djela sa umjetničkog aspekta, kao što su Kur'an iz 1755-56. godine koji je prepisao Husein Bošnjak (čiji je faksimil u izdanju Orjentalnog instituta u Sarajevu štampan 1977. godine), zatim Delail-ul-hajrat Abu Abdallaha iz 1823-24. godine iluminiran u zlatu, dokumenti arhiva porodice Čengić iz XVII, XVIII i XIX stoljeća sa originalnim pečatima i potpisima osmanskih vladara. Zbirka je sadržavala i originalna djela sa crtežima iz astronomije, fizike i iz drugih oblasti.

KNJIŽEVNO HISTORIJSKA ZBIRKA sastoji se iz nekoliko obimom manjih, ali za bosanskohercegovačku kulturnu prošlost veoma važnih tematskih cjelina. Ovdje izdvajamo zbirku od oko 250 dokumenata pisanih bosančicom, od kojih su najvećim dijelom dokumenti Poljičke republike iz XVI stoljeća, a manjim prepiska vođena između bošnjačkih begova i katoličkih i pravoslavnih svećenika, odnosno sveštenika.

Zanimljiva je ovdje manja zbirka pojedinačnih pisama, testamenata i deftera. Ističemo pisma Omer-paše Latasa, Josipa Juraja Štrosmajera, Vladimira Ćorovića, Vuka St. Karadžića, Miroslava Krležę, Ive Andića, Mihajla Pupina, Hasana Kikića, Silvija St. Kranjčevića i mnogih drugih znamenitih ličnosti. Tu su još testament Zuzoria po Cvijeti Zuzorić, te Fočanski i Tešanjski sidžil.

ZBIRKA RARITETA

Kao i rukopisna, i ova zbirka sadrži raritete od najveće vrijednosti za nacionalnu biblioteku. Višestoljetno odsustvo štampe na našim prostorima značajno se odrazilo i na sastav zbirke rariteta NUBBiH u kojoj prevladavaju rariteti sa drugih prostora, od nastanka štampe do kraja XIX stoljeća. Zbirka je prije razaranja brojala oko četiri hiljade knjiga. Podzbirke su bile razvrstane prema stoljećima i prema razvoju štampe.

INKUNABULE su stoga imale najveću vrijednost. Biblioteka je imala četiri ovakve knjige štampane u Veneciji i Tübingenu. Vrijednije knjige iz ovog perioda bila su dva Zbornika za putnike Božidara Vukovića i druge.

XVII i XVIII STOLJEĆE, kao period važan za bosanskohercegovačku knjigu, obilježen je, između ostalog, i knjigama Matije Divkovića koje su štampane bosančicom, te djelima Ivana Ančića, Stjepana Margetića, Pavla Posilovića, Ivana Bandulovića, Tome Babića i drugih bosanskih Franjevaca.

XIX STOLJEĆE za bosanskohercegovačku štampanu knjigu predstavlja doba njenog rađanja. Tada se najprije u Sarajevu, a potom u Mostaru ubrzano razvija štamparstvo i praktično nastaju prve bosanskohercegovačke knjige i periodika štampane na ovom tlu. Stoga, sve publikacije ovog doba štampane u Bosni i Hercegovini imaju za nas obilježje rariteta. Naša zbirka je

posjedovala gotovo sve knjige i periodiku koja je bila štampana u Vilajetskoj štampariji u Sarajevu (1866-1878.) i štampariji Katoličkog poslanstva, odnosno Tiskari don Frane Milićevića u Mostaru (1872-1896). U ovu podzbirku bile su uključene i knjige našeg zemljaka iz Istanbula hadži Muharem-efendije Bošnjaka, alhamijado tekstovi i druge vrijedne knjige univerzalnog značaja.

XIX STOLJEĆE je u zbirci rariteta bilo zastupljeno najrazličitijim bibliofilskim izdanjem, od faksimila vrijednijih rijetkosti svjetskog značaja, originalnih malotiražnih djela do minijaturnih i drugih rijetkih knjiga.

KARTOGRAFSKA, MUZIČKA I GRAFIČKA ZBIRKA

Za razliku od prethodno opisanih zbirki, preostali znatno brojniji dio specijalnih kolekcija NUBBiH, koga su činile kartografska, muzička i grafička zbirka, potpuno su i za uvijek nestale u plamenu. To je gotovo svih preko sto pedeset hiljada najrazličitijih i starih geografskih karata, planova i atlasa, muzikalija, gramofonskih ploča i kasete, fotografija znamenitih bosanskohercegovačkih ličnosti, svih sedamdeset hiljada razglednica, grafika i drugog grafičkog materijala.

S obzirom na prirodu nabrojene građe specijalnih zbirki možemo reći da one predstavljaju dokumentarnu potvrdu specifične tradicije i vlastitog identiteta kulture u Bosni i Hercegovini. Nažalost, cjelina građe Zbirke nije u potpunosti spasena od razaranja. Trenutno se čine svi naponi da se utvrdi obim gubitaka ove građe, kao i prikupljanje svega onoga čime bi ove kolekcije po svojoj prirodi trebalo da raspoložu, kako bi se moglo pristupiti njihovom obnavljanju.

BUDUĆNOST SPECIJALNIH KOLEKCIJA NUB BiH neodvojivo je vezana za njihove korisnike. Ako i konstatujemo da su naše zbirke dijelom spasene, sve dok su nedostupne, isto je kao da nije spasena niti jedna knjiga. Objelodaniti, izvući iz zaborava i učiniti dostupnim ove skupke, rijetke i nezamjenljive izvore naš je glavni cilj i zadatak. Obezbjedeње dostupnosti ove građe korisnicima vidimo u primjeni modernih tehnologija: reprografiji, mikrofilmovanju, digitalizaciji, pohranjivanju na kompakt disk (CD), skeniranju i t.d. na čemu se u NUB BiH aktivno radi.

U okviru tog programa NUB BiH je do sada putem svoje izdavačke djelatnosti ponudila javnosti seriju reprint izdanja vrijednih publikacija spasenih iz požara. Zahvaljujući digitalizaciji koja je zaživjela u NUB BiH već je dostupan korisnicima niz rariteta poput Bosanskog vjestnika, prvog bukvara, djela Mehmedbega Kapetanovića-Ljubušaka i drugo, u papirnoj formi, ili na CD.

U okviru svog programa Memory of the World na poslu promocije dokumentarnog naslijeđa na svjetskoj razini je angažiran UNESCO. Uz učesće nacionalnih biblioteka pojedinih zemalja odabiru se i putem savremene tehnike prezentiraju javnosti najznačajniji pisani i štampani spomenici pojedinih kultura. Značajni rukopisi i rijetkosti tako bivaju izvučeni iz nepristupačnih depozitorija i postaju dostupni širokom krugu korisnika i dijelom obrazovnog i naučnog procesa. Očekujemo da će i pojedini naši vrijedniji dokumenti u tome naći svoje mjesto.

Abstract:

Special Collections as a Resource for Researching of Cultural Heritage of Bosnia and Herzegovina
The author wish to point out the most precious resources of knowledge-the entire cultural history of Bosnia and Herzegovina, in the shape of original documents placed in special collections in National and University Library of Bosnia and Herzegovina. It is an overview of these collections before the library being burned and their present state. The main goal of this article is to help the reconsreuction and provide the future of these collections.

*